

Ismét megrendeztük

2015. június 13-án, szombaton a Budapest Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzat elnöke ismét megnyitotta az Ízek utcája örmény sátrát a kerület lakói fogadására a Mille-nárison. Örmény piláf örmény vegyessalátával és mézes-almás táska várta az érdeklődőket. Bár a Budai Polgár korábbi, beharangozó száma véletlenül az örményeket a nemzetiségek felsorolásából kihagyta, mégis 250 adagot osztottunk szét a kóstolóknak.

Köszönetet mondunk a II. kerület vezetésének, hogy minden évben támogatják a rendezvényen való nemzetiségi részvételt.

dr. Issekutz Sarolta elnök

Örmény származású politikusok a dualizmus kori Magyarországon

A tizenhárom aradi vértanú neve minden október 6-án elhangzik, és sokan azt is tudják, hogy az aradi tizenhárom közül ketten is örmény származásúak voltak. *Kiss Ernő* altábornagy és *Lázár Vilmos* ezredes. Már 1848/49-ben gróf Teleki Sándor azt mondta, hogy az erdélyi örmények „Magyarabbak a magyarnál”, a szabadságharcban is nagy létszámban vettek ki részüket, 70 főtisztet adva a honvédeknek. Ez a nagy arány a korban mégsem volt annyira meglepő jelenség, hiszen az örmények országos arányszámukhoz képest általában is felülreprezentáltak voltak a 19. századi Magyarország elitjében.

Urmánczy Nándor magyarörmény politikus emléknapiján engedjék meg, hogy azt

a közeget megismertessem Önökkel, amelyből Urmánczy Nándor politikus is származott.

A tömegesen 1672-ben Erdélybe menekült, települt örményeket eleve az ottani három rendi nemzet közül a magyar tagjai sorába fogadták. Ittlétük első száz éve alatt sokan szereztek közülük annyi vagyont és társadalmi presztízst, hogy már a rendi társadalomban is bekezdülhettek az elitbe, vagyis ők már a régi, rendi nemzetnek is tagjai voltak.

A kereskedelmi pályákon való jártasság, a pénzügyi és gazdasági szakértelem, mint „örmény tulajdonság” a 19. századi romantikus nemzetfelfogás szerint jól kiegészítette a más erényekkel ugyan büszkélkedő, de ezekkel a pozitívumokkal nem rendelkező magyarságot.

Megállapítható, hogy a modern, polgári jellegű magyar politikai nemzet elitjében, az ország összlakosságán belüli számarányukhoz képest, kiemelkedően sok volt az örmény eredetű politikus. Az örmények elfogadták az egységes magyar politikai nemzet dogmáját és minden megnyilatkozásukban magyarnak mondták magukat. A magyarországi örménység vezetői a magyar nemzethez való asszimilációban látták népük jövőjét, legfeljebb néhányan az örmény kulturális sajátosságok (nyelv, tradíciók, örmény rítus) megőrzésének felvetésével jelezték a teljes integráció határait.

Az örmény származás férfiági örmény eredet alapján könnyen megállapítható az örmény nevek ismeretében, de az anyai örmény ág is megismerhető, különösen a *Gudenus János József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* (EÖGYKE, Budapest, 2010) feldolgozása alapján.

Az 1900-as évek elején Magyarországon élt örmény származású személyek száma becsüléssel 10–15 ezerre tehető, ami az akkori összlakoságnak kevesebb, mint 0,1 %-a lehetett. Ehhez képest a magyar parlament képviselőinek mintegy 3%-a volt örmény eredetű, csak a férfiági örmény nevek alapján, ami tehát kb. 30-szoros túlképviselést jelent! Ezzel a módszerrel összesen 68 országgyűlési képviselő örmény eredetét tudjuk biztonsággal megállapítani. Mindez megítélésünk szerint annak a jele, hogy az örményeknek sikerült a magyarországi politikai elitbe integrálódniuk. Sikeres és a többség által sem támadott asszimilációjukkal is magyarázható, hogy éppen az utolsó dualista parlamenti ciklusban emelkedett a legmagasabbra (16 főre) az örmény országgyűlési képviselők száma.

A korszak egészét tekintve a legtöbb képviselő a két örmény centrumból (Szamosújvár és Erzsébetváros) és a Bánságból származott, akiknek eredete viszont ugyancsak az erdélyi örmény városokba vezet vissza, mint

pl. a Kiss, Lázár, Dániel, Pap, Bogdanovics családoké.

Megállapítható tehát, hogy az örmény képviselők majd 100 %-a erdélyi gyökerekkel rendelkezik, hiszen a Moldvából a 17. század második felében beköltöző örmények az akkor még önálló Erdélyi Fejedelemségben találtak otalomra, és itt jöttek létre első, uralkodói védelem alatt álló telepük, s még a 19. század közepén is Erdélyben élt az örmények többsége. Igaz, hogy már a 18. század folyamán megindult a kiteleptetés Szamosújvárra, Erzsébetvárosra, Gyergyószentmiklóssra és Szépvíz örmény közösségeiből, és a dualista korszakban az ország szinte minden vidékén találhatunk örmény eredetű személyiségekkel.

Az elvándorlás az örmény társadalom szellemi és vagyoni elitjét érintette elsődlegesen, akik tanultságuk és/vagy vagyoni helyzetük révén máshol letelepedve is képesek voltak boldogulni, főleg a nagyobb vonzerőt jelentő prosperáló centrumokban. Első, legközelebbi célpontjaik az erdélyi városok voltak, mindenekelőtt Kolozsvár, de az Erdélyhez közelebb fekvő magyarországi városokban, pl. Nagyváradon vagy Máramarosszigeten is letelepedtek.

Az első és legnagyobb vagyonú családok közé tartoztak a kincstári árveréseken a beodrai uradalmat 1781-ben megvásárló Karátsonyiak, az écskai birtokokat megvevő erzsébetvárosi Lázárok, és a terjedelmes torontáli földeket megszerző erzsébetvárosi Kiss-família is. További bánsági kincstári földek eladása révén szereztek birtokokat a Gyertyánffyak, a Baracházát megvásárló Kabdebő-fivérek, a Lukács-testvérek, vagy a már a 19. század elején birtokokat szerző, eredetileg szamosújvári Dániel (Dániel) és Gorove-família.

Az örmény eredetű országgyűlési képviselők között kimutatható markáns bánsági részarány ennek tudható be: az eredetileg az erdélyi örmény centrumokból a Bánságba

költözött, vagyonos örmény családok a helybeli nemesi elit részévé válva a népképviselői rendszerben is érvényesíteni tudták helybeli befolyásukat, tekintélyüket. Nem meglepő ezek után, hogy a bányászati képviselők ezekből az örmény családokból kerültek ki, így a Dániel (8 képviselővel), Karácsonyi (5 képviselővel), Gorove, Pap, Kiss nevek dominálják a névsorokat.

Az erdélyi örménységből 59 család szerzett magyar nemességet, akik közül a dualizmus korában *miniszterelnök* Lukács László (1912-13),

valamint *miniszterek*: br. Dániel Ernő (1895-1899), Gorove István (1867-1871), Lukács Béla 1892-1895), Lukács György (1905-1906), Lukács László (1895-1913), Szilágyi Dezső (1889-1895, éa. erzsébetvárosi Lukács Anna), csejtei Kristóffy József (1905-1906, éa. Csíksomlyói Csiky Gizella).

Országgyűlési képviselők (apai ágon örményi családnévük alapján): *Bocsánczy Adolf*, pojeni *Bogdanovics Vilibard*, szigeti *Buzáth Ferenc*, baraczházi *Cabdebo Ferenc*, erzsébetvárosi *Csiky István*, szamosújvárnémeti *Dániel Béla*, szamosújvárnémeti *Dániel Ernő*, szamosújvárnémeti *Dániel János*, szamosújvárnémeti *Dániel László*, *Márton*, *Pál*, *Tibor* báró, *Fejér Antal*, apanagyfalusi *Gazágó Ferenc*, és *Salamon*, gattájai *Gorove István*, Erzsébetvárosi *Issekutz Győző*, ev-i *Issekutz Marcell*, *Jakabb Bogdán*, *Jakabffy Elemér*, *Ferenc* és *Imre*, somosközi *Jakabffy István*, talpasi *Kabdebo Gergely*, beodrai *Karácsonyi Antal K. Ferenc*, *János*, beodrai *Karácsonyi Aladár* gróf, eleméri és ittebei *Kiss Miklós*, ifj. ittebei *Kiss Miklós*, lompérdi *Korbuly Bogdán*, rétháti *Kövér Gábor*, Gyergyószentmiklósi *Kövér Károly*, id. *László László*, *Lászlóffy Antal*, *Lázár Ernő*, *Menyhért*, *Lengyel Zoltán*, *Lukács Béla*, nemes *Lukács Ignác*, *György*, ifj. nemes *Lukács György*, nemes *Lukács László*, *Sándor*,

terpesti *Markovits Antal*, kisterpesti *Markovits Kálmán*, *Mártonffy Márton*, *Másvilági István*, *Molnár Antal*, noszlopi *Noszlopy Gyula*, szentmiklósi *Nóvák Dániel*, *Pap Géza*, nemes *Patrubány Gergely*, danczkai *Pattanyús-Ábrahám Dezső*, *Sárosi Ferenc*, nemes *Simay Gergely*, *Szongoth Jakab*, *Tutsek Sándor*, *Urmánczy Nándor*, szombatsági *Vertán Endre*, ifj. szombatsági *Vertán Endre*, szombatsági *Vertán Etele*, *Zabulik László*, *Zakariás/Zachariás János*.

Megemlítendő, hogy *Gajzágó Salamon* (1828-1898) országgyűlési képviselő lett többek között a 145 évvel ezelőtti alakult Állami Számvevőszék első és leghosszabb ideig (1870-1892) működő elnöke.

Dr. Jakabffy Elemér (1881-1963) nemzetiségi politikus, közíró, az MTA kültagja, orszgy. képviselő, 1922-ben megindította a *Magyar Kisebbség* c. politikai szemlét, melynek szerkesztője volt a lap megszűntéig, 1942-ig. 1923-tól háromnyelvű testvér folyóiratát is szerkeszti. 1925-től kezdve egy évtizeden át képviselte a romániai magyarságot a nemzeti kisebbségek genfi kongresszusain, 1928-tól Háromszék, Szatmár magyar képviselője a román parlamentben. 1929-ben az Erdélyi Katolikus Akadémia alapító tagja. 1940-44: a M. Népközösség elnöki tanácsának tagja.

Erdély szellemisége szárnyakat adott magyarrá vált örmény eleinknek, amelyre utódaik büszkén emlékeznek meg minden lehetséges alkalommal. Köszönöm, hogy megtisztelték figyelmükkel.

(ifj. *Bertényi Iván*: *Örmény származású politikusok a dualizmus kori Magyarországon / Távól az Ararától Örmény kultúra a Kárpát-medencében* BTM-OSZK 2013 kiállítás kat./ és EÖGY füzetekben megjelent tanulmányok, alapján), (elhangzott 2015 május 16-án, Maroshévízen).

összeállította dr. *Issekutz Sarolta*

Esztergomi kirándulás

Felfedezőútra indultak a XII. kerületi és a hozzájuk csatlakozó örmény származásúak. Esztergomban ugyanis az Árpád-korban sok örmény települt le. Egy részük már a honfoglaláskor érkezett hazánk területére, többen viszont II. Andrást kísérték Esztergomig a keresztes hadjáratból visszatértek.

A kirándulást hosszas kutatómunka előzte meg, e sorok írója ugyanis hónapokon keresztül olvasott el minden, Esztergommal kapcsolatos könyvet, valamint a *Magyarország régészeti topográfiája V.* kötetében szereplő információkat az egykori, a városfalon kívüli Örmény nevű településről. A *Terra Armenorum* határai sajnos nem egészen ismertek, de annyi bizonyos, hogy a Szent Tamás-hegy alatt húzódó Esze Tamás utca környékén terült el. Az említett könyvben szerepel, hogy feltártak ott egy ötvösműhelyt, melynek nagy valószínűség szerint örmény tulajdonosa volt. Az ötvösműhelyben *III. Béla* (1148-1196) korabeli pénzeket is találtak. Ebből arra következtethetünk, hogy a műhely már a *II. Andrással* érkezett örmények letelepedése előtt is működött. A király az egész ország területére szóló vámmentességet biztosított az esztergomi örményeknek, akik a különféle kézműves mesterségeken kívül szőlőműveléssel és főleg kereskedelemmel foglalkoztak. A *Magyarok a Kárpát-medencében* (szerkesztette Glatz Ferenc) című könyvben azt olvashatjuk, hogy „1243. március 31. IV. Béla megújítja az elődei és az ő idejében Esztergomba települt örmények – a tatárjáráskor megsemmisült – oklevélbe foglalt kiváltságait.” Más forrásból (*Esztergom város arculatának terve*,

1983) viszont az derül ki, hogy a terület a tatárjárás idején szinte teljesen elnéptelenedett, megsemmisült. Biztos azonban, hogy 1281. március 1-jén *IV. László* király kolostor építése céljából az Ágoston-rendi szerzeteseknek adományozta az örmények földjének egy részét.

A kirándulók Esztergom nevezetességeit is megtekintették: a városnéző sétát a Széchenyi téren kezdték, s a Várhegyen folytatták. Nagy élményt jelentett számukra a királyi palota bejárása, ahol közel egy éve a várkáporna és *Vitéz János* studioloja is megtekinthető. Mindkettőnek különleges freskótöredékei, illetve freskói vannak. A király magánkápolnájában az oroszlanok töredékeit, a studioloiban pedig *Botticelli* falképeit láthatják az érdeklődők.

Mivel Párkány könnyen megközelíthető, a népes csapat ott is eltöltött egy órát, s a hídról is megtekintette a Várhegyet.

A (s)örménytúra sok információval, élménnyel gazdagította a résztvevőket, s nagyon jó hangulatban telt el. HA

Helyesbítések

A füzetek május – júniusi szám 30. oldalán Sinka Sára és Dániel fotója alól lemaradt: a fotós neve: *Kabdebo János*. Elnézést kérünk az érintettől.

A 31. oldalon *Kereszteskövet állítottak Budapesten az örmény mártírok emlékére* c. Magyar Kurírtól átvett cikkben a 32. oldal bal felső sorából kimaradt a kereszteskő koszorúzásában résztvevők közül a hegyvidéki örmény önkormányzat feltüntetése.